

УДК 338.242

А. О. Олексієнко,
старший викладач,

ПВНЗ "Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки"

ОРГАНІЧНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У статті розглянуто сутність сталого розвитку та поширення даної концепції в світі. Наведено паралель між толерантними до природи методами агровиробництва та органічним сільським господарством. Проаналізовано трактування терміна "органічне сільське господарство" нормативними актами світової спільноти та у працях вітчизняних і закордонних науковців. Запропоновано авторське визначення органічного сільського господарства.

The paper considers the essence of sustainable development and dissemination of this concept in the world. Resented a parallel between the tolerant nature of agricultural production methods and organic agriculture. Interpretation of term of organic agriculture is analysed by the normative acts of world community and in works of domestic and foreign scientists. A copyright definition of organic agriculture is offer in this article. sustainable development, farming, methods of agricultural production, agri-environmental model of agricultural production, organic agriculture.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрне виробництво, методи агровиробництва, агро-екологічна модель агровиробництва, органічне сільське господарство.

ВСТУП

Антропоцентрична форма суспільної свідомості й поведінки сформована в новоєвропейській культурі завдяки науково-індустріальному ставленню до природи. Прагненням підкорити природу і панувати над нею людство індустріальної доби створило ситуацію, в якій перед ним самим постали глобальні екологічні проблеми: парникові ефекти, озонові дірки, кислотні дощі, забруднення Світового океану, нестача питної води і продуктів харчування, сировинні й енергетичні кризи тощо. Усвідомлення людством потенційної небезпечності антропоцентричної моделі природокористування вимагає від сучасників нового раціоналізму, ідентифікаторами якого є нова культура споживання, збереження і підтримка системних якостей біосфери, її здатності відтворювати ресурси. Формування нової стратегії розвитку означає поступове з'єднання в єдину самоорганізуючу систему економічної, екологічної і соціальної сфер діяльності. Вивчення якнайкращих варіантів адаптації глобальної соціально-економічної системи до змін, що відбуваються в біосфері, визначення оптимальних антропогенних навантажень на природне середовище з використанням усіх можливих економічних стимулів є головним завданням економіки природокористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У більшості сучасних досліджень пропонується концепція сталого розвитку як один із шляхів виходу з можливої глобальної економічної кризи. Особливо актуальною стає проблема переходу до сталого розвитку у найчутливішій до взає-

мовпливу економічних та екологічних чинників сфері аграрного виробництва, де природне середовище відіграє вирішальне значення і виступає основним чинником якості продукції як гаранта здоров'я населення. У зв'язку з цим останнім часом актуалізуються дослідження в сфері органічного сільськогосподарського виробництва.

У зазначеному напрямі працюють Ляшенко В.П., Писаренко В.Н., Писаренко П.В., Писаренко В.В., Капштик М.В., Кобець М.І., Кисіль В.І., Танчик С.П., Глушко Т.П. та багато інших науковців.

Проте, питанням формування та структуризації понятійного апарату приділено недостатньо уваги.

Ці обставини зумовлюють необхідність проведення подальших досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є аналіз трактування терміна "органічне сільське господарство" нормативними актами світової спільноти, вітчизняними і закордонними науковцями та надання авторського визначення даного терміну.

РЕЗУЛЬТАТИ

У роботі як основу дослідження використано діалектний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи дослідження: метод історичного і логічного аналізу, структурний метод, системний і порівняльний методи.

Нами визначено, що при застосуванні терміна "органічне сільське господарство" виникає непорозуміння серед науковців, урядовців, сільгоспвиробників, переробників сільськогосподарської продукції, виробників продуктів харчування та споживачів.

Для обґрунтування нашої точки зору з даного питання проведемо невеликий екскурс в історію.

Поняття "сталий розвиток" (sustainable development) вперше з'явилось у 70-х роках ХХ ст. у межах роботи Римського клубу. Останній був створений з метою аналізу та пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем. За завданням Фонду Рокфеллера вчені вивчали можливі наслідки уніфікації стандартів споживання природних ресурсів у всіх країнах світу (із розрахунку їх споживання на душу населення у США та Європі). Результати досліджень засвідчили неминучість поступового виснаження життєвоважливих ресурсів при сталих рівнях споживання з врахуванням подальшого приросту населення. Єдиним можливим шляхом уникнення цієї кризи визнано перехід до глобальної рівноваги.

На першому всесвітньому форумі — Самміті "Планета Земля" в Ріо-де-Жанейро 1992 року — за ухвалою ООН була прийнята Програма дій "Порядок денний на ХХІ століття" ("AGENDA" 21)[1]. Цей програмний документ ставить для всіх країн світу головну мету на майбутнє — просування шляхом сталого розвитку суспільства, за якого задовольняються потреби сучасності без загрози для майбутніх поколінь.

Концепція сталого розвитку поступово набуває поширення та популярності завдяки "саммітам тисячоліття" 2000 та 2010 років, Монтеррейській конференції 2002 року, другому Всесвітньому форуму ООН 2002 року в Йоганнесбурзі, Дошській конференції 2008 року, у межах яких концепцію сталого розвитку було визнано безальтернативною життєвою стратегією людства у ХХІ ст.

Дослідники теоретичних засад концепції сталого розвитку вбачають її історичне коріння у роботах В. Вернадського, Е. Леруа та П. Тейяра де Шардена.

Екологічний вимір цієї концепції представлено у роботах В.Горшкова, В.Данилова-Данильяна, Б.Данилишина, М.Мойсеєва, К.Лосева, В.Трегобчука, А.Урсула та ряду інших. Кожен дослідник пропонує власне визначення поняття "сталий розвиток". Однак загалом ці визначення зводяться до такої дефініції: "сталий розвиток — це розвиток, що задовольняє потреби теперішнього покоління, але водночас не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби" [2, с. 21].

Відповідно до концепції сталого розвитку стратегія людської діяльності має орієнтуватись на максимізацію збереження природних ресурсів та мінімізацію втручань у біосферу.

Усвідомлення особливостей нового типу господарювання забезпечує принципово інше ставлення до природних ресурсів. Агропромислове виробництво є специфічною сферою діяльності, в якій природне середовище відіграє вирішальне значення і виступає основним чинником якості продукції як гаранта здоров'я населення.

Останнє стимулювало розробку альтернативних методів сільськогосподарського виробництва, які ґрунтуються на глибшому розумінні процесів, що відбуваються в природі, спрямовані на поліпшення структури ґрунтів, відтворення їхньої природної родючості, спри-

яють утворенню екологічно стійких агроландшафтів та краще відповідають потребам суспільства.

Толерантні до природи методи агровиробництва прийнято називати органічними, біологічними або екологічними.

Термін "органічне сільське господарство" (Organic Agriculture) запроваджено Міжнародною федерацією органічного руху (IFOAM) понад тридцять років тому, і саме він в англomовному світі став узагальнюючим терміном, коли мова йде про толерантну до природи сільськогосподарську діяльність.

Існують термінологічні відмінності щодо визначення поняття органічного сільського господарства в інших країнах. Так, у Франції, Італії, Португалії, Швейцарії, Австрії та країнах Бенілюксу використовується термін "біологічне сільське господарство" (Biological Farming), а у Данії, Німеччині, Швеції, Норвегії та іспаномовних країнах — "екологічне сільське господарство" (Ecological Farming).

Директивою ЄС 2092/91 від 24 червня 1991 року, що регулювала правила органічного агровиробництва та маркування органічної продукції і продуктів харчування, було офіційно закріплено всі три терміни ("органічний", "екологічний", "біологічний") у всіх офіційних документах Європейського Союзу щодо органічного сільського господарства.

Нині загальноприйнятого визначення органічного сільського господарства не існує. У табл. 1 наведено основні з них, що прийняті офіційними організаціями світового рівня. Наведені визначення мають спільні та відмінні ознаки. До спільних рис усіх наведених визначень можна віднести толерантне ставлення до природи як єдиного можливого способу забезпечення сталого розвитку. Вищенаведене дає можливість стверджувати, що поняття "органічного сільського господарства" може бути ототожнене з методами агровиробництва, що відповідають вимогам сталого розвитку при дотриманні умов, визначених базовими стандартами IFOAM.

Відмінними ознаками є наголос на виробничому чи управлінському аспектах, тоді як, на нашу думку, органічне сільське господарство являє собою цілісну систему аграрного виробництва, що включає в себе як виробничі цикли, так і систему управління, що базується на антропософській ідеології.

В Україні на законодавчому рівні термін "органічне сільське господарство" не закріплено. Проект закону про органічне виробництво (№ 7003), прийнятий в першому читанні 01.02.2011 року та другому читанні 21.04.2011 року Верховною Радою був направлений на підпис Президента України 05.05.2011 року. Президентом відхилено зазначений законодавчий акт.

Нами у процесі досліджень проаналізовано наукові пошуки вітчизняних та іноземних науковців стосовно формулювання визначення терміна "органічне сільське господарство".

На думку В.І.Артиш органічне сільське господарство є багатофункціональною агроекологічною моделлю виробництва [6, с.243].

А.Н. Лукиянова позиціонує органічне сільське

Таблиця 1. Визначення терміна органічного сільського господарства

Джерело	Рік	Визначення
Група досліджень із органічного землеробства Департаменту сільського господарства США	1980	Органічне сільське господарство — система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів під час відгодівлі тварин. Така система максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин і рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини та на механічному обробітку ґрунтів і біологічних засобах боротьби із шкідниками для підвищення родючості й покращення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами й різноманітними шкідниками.
Комісія Кодекс Аліментаріус Продовольчої сільськогосподарської організації / Всесвітньої організації охорони здоров'я [3]	1999	Органічне сільське господарство — цілісна система виробничого менеджменту, яка підтримує та покращує «здоров'я» агроєкосистем, включаючи біорізноманіття, біологічні цикли й біологічні властивості ґрунтів. При цьому особливе значення та переваги надають використанню місцевих (локальних) ресурсів замість застосування витратних матеріалів неприродного походження. Це досягається (де можливо) шляхом застосування агрономічних, біологічних та механічних методів замість використання синтетичних матеріалів для забезпечення сталого функціонування агроєкосистеми.
Міжнародна федерація органічного руху (IFOAM) [4]	2002	Органічне сільське господарство – це цілісний системний підхід, що базується на сукупності методів, які забезпечують життєздатну екосистему, безпечне продовольство, гарне харчування, благополуччя тварин та соціальну справедливість
Рада ЄС (Директива ЄС № 834/2007) [5]	2007	органічне сільське господарство — спосіб ведення аграрного виробництва, що у своєму функціонуванні поєднує найкращі природоохоронні засоби, високий рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів поводження з тваринами з метою найповнішого задоволення споживачів продукцією, виробленою із застосуванням природних речовин та механізмів

господарство як метод ведення сільськогосподарського виробництва, при якому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурально походження, з використанням органічних добрив. При цьому забороняється застосування отрутохімікатів для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин. У тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони та антибіотики. Для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати [7].

А. Н. Берлач визначає органічне сільське господарство як сертифіковану систему управління веденням аграрного виробництва, яка використовує енерго- та ресурсоощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів [8].

Загалом можна погодитись з формулюваннями поняття "органічне сільське господарство", запропонованими зазначеними авторами. Водночас слід зазначити, що В.І. Артиш дає поверхневе визначення терміна органічного сільського господарства, А.Н. Лукьянова, навпаки, занадто деталізує процес органічного сільськогосподарського виробництва. Завдяки цьому обидва формулювання не призводять до підвищення глибини розуміння терміна, що аналізується. З формулюванням визначення цього поняття А.Н. Берлач можна не погодитись, перш за все, в частині включення до нього умови обов'язкової сертифікації виробництва.

ВИСНОВКИ

На підставі проведених досліджень нами пропонується авторське визначення терміна органічного сільського господарства як цілісної агроєкологічної виробничої системи, що базується на відмові або суворо обмеженому використанні синтетичних засобів захисту рослин і тварин, забороні використання синтетичних регуляторів росту рослин і харчових добавок при відгодівлі тварин, виключенні з використання генетично модифікованих організмів.

Визначення принципів, методів та формування мотиваційного механізму впровадження органічного сільського господарства в практику діяльності сільськогосподарських товаровиробників має стати предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Програма дій "Порядок денний на ХХІ століття" / Переклад з англ.: Інститут сталого розвитку. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
2. Оленьев В.В., Федотов А.П. Глобалистика на порозі ХХІ века // Вопросы философии. — 2003. — № 4. — С. 21.
3. Керівництво щодо комісії Кодекс Аліментаріус: "Щодо виробництва, переробки, маркування і продажу органічно виробленої продукції" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.codexalimentarius.net/download/standards/360/CXG_032e.pdf.
4. Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва й переробки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifoam.org>.
5. Директива ЄС № 834/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/>.
6. Артиш В.І. Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України // Науковий вісник Національного аграрного Університету. — К., 2006. — № 102. — С. 242—247.
7. Лукьянова А.Н. Экологическое сельское хозяйство: актуальные проблемы развития // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. — 2003. — № 21. — С. 21—25.
8. Берлач Н.А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н.А. Берлач // Держава і право. — 2009. — Вип. 46. — С. 225—230.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2012 р.